

el-Fıkh ve uşûlüh, Amman 1425/2004, I, 709; VII, 52; VIII, 311; IX, 503, 545; Mahmut Dîlbaz, Ulemanın İslahatlarına Yaklaşımı Bağlamında Kevkebî'l-Mes'ûd fî Kevkebeti'l-Cünûd Adlı Eserin Metin ve Tahlili (yüksek lisans tezi, 2008), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "II. Mahmud'un Askerî İslahatlarına Dair Tercüme Bir Müdafaaanâme: el-Kevkebî'l-Mes'ûd fî Kevkebeti'l-Cünûd", *Divân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sy. 31, İstanbul 2011, s. 175-200; Mustafa Dayf, *İcâzât hadîsiyye Cezâ'iriyye*, Mesile 1433/2012, s. 26-27, 69-78, 95-135; İhsan Fazlıoğlu, "İbnu'l-'Annâbî ve es-Sa'yu'l-Mahmûd fî nizâmî'l-cünûd Adlı Eseri", *Divân: İlmi Araştırmalar*, sy. 1, İstanbul 1996, s. 165-174; Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a İslahat Düşünceleri", *İlmi Araştırmalar*, sy. 8, İstanbul 1999, s. 37, 57-59.

MAHMUT DİLBAZ

İBNÜ'D-DELLÂC

(ابن الدلاج)

Abdülvehid b. Muhammed
b. Abdilvehid el-Magribî
(ö. 1099/1687)

Mağribli tabip.

Hayatına dair çok az bilgi vardır. Kaynaklarda Mağrib'den Dimaşk'a gittiği belirtilmekte, ancak herhangi bir tarih verilmemektedir. Dimaşk'ta iken İbn Tolun'dan İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si başta olmak üzere birçok temel kitabı okuduğuna ve ondan hadis dinlediğine dair ifadeler genç yaşta bu şehre yerleştiği şeklinde yorumlanabilir. İbnü'd-Dellâc, Ebû'l-Feth el-Mâlikî'den Mâlikî fıkı okudu ve bu alanda döneminin önde gelen isimleri arasına girdi. Onun Emevî Camii'nde ders verdiği, ayrıca bu caminin yakınında bulunan, Nûreddin Zengî tarafından inşa edilmiş Medresetü'l-Kelâse ile Eminüddin Gümüştegin el-Atabegî'nin vakfettiği el-Medresetü'l-Emîniyye'de çocuklara ders okuttuğu belirtilmekte, fakat okuttuğu dersler hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Aynı dönemde tıp tahsil ettiği anlaşılan İbnü'd-Dellâc, Nûreddin Zengî'nin Dimaşk'ta yaptırdığı Bîmâristân-ı Nûrî'de tabip olarak çalışmaya başladı. Bîmâristânın nasıl yönetilmesi gerektiğine dair bir eser kaleme almasından onun bu bîmâristanda yöneticilik de yaptığı sonucu çıkarılabilir. 22 Safer 1099 (28 Aralık 1687) tarihinde Bîmâristân-ı Nûrî'de vefat eden İbnü'd-Dellâc'ın vefat tarihi için Gazzî 944 (1537-38) yılını verirse de hocalarının vefat tarihleri dikkate alındığında 1099 yılının daha doğru olduğu anlaşılar.

Eserleri. 1. *Tuhfetü'l-muhib fî şinâ'ati't-ıttib* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3470/1; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi,

nr. 2542/1; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1335, Şehid Ali Paşa, nr. 2090/2). 2. *Risâletü 'dav'i's-sirâc fî ma'rifeti mâ yedüllü 'aleyhi's-şavt ve'l-'ayn mine'l-kuvâ ve'd-qa'f ve'l-mizâc* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3470/3). *Risâle Muhammed İşâ Sâlihiyye tarafından yayımlanmıştır (el-Mecelletü'l-'Arabîyye li'l-'ulûmi'l-insâniyye, II/8 [Küveyt 1982], s. 220-223).* 3. *İkdu'l-cümân fî mâ yelzemü men veliye el-bîmâristân* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2112/14). 4. *Kifâyetü'l-mürtâd fî 'ilmeyi'l-ebvâl ve'l-enbâd*. 117 beyittir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3785/10; Nuruosmaniye Ktp., nr. 3470/2; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2542/1). 5. *Minhatü'l-habîb fî şinâ'ati'l-'ilâc ve't-tabîb* (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 447/1). 6. *Tuhfetü't-tâlib fî aḥkâmî'l-'ırkı'n-nâbiḍ (ḍarib)* (Bağdat Evkaf Ktp., nr. 602). 7. *Zübdetü'l-minḥa fî 'ilmeyi'l-'ilâc ve's-şihḥa*. 8. *er-Ravzû'l-me'nûs fî't-tiryâḥ* (son iki kitabın yazmaları için bk. GAL, *Suppl.*, II, 1028).

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, II, 185; III, 21-26; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1089, 1150, 1501; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 1028; *İzâhu'l-meknûn*, I, 257; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 636; *Zirikî, el-A'lam*, IV, 177; *Kehhâle, Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, VI, 213; Şeşen, *Fihri'su maḥṭūṭati't-ṭibbi'l-İslâmî*, s. 39-40; *Mu'cemü'l-maḥṭūṭati'l-mevcûde fî mektebâti İstânbûl ve Ânâṭûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 861; M. İşâ Sâlihiyye, "İbnü'd-Dellâc", *Mv. AÜ*, IX, 250-254.

M. CÜNEYT KAYA

İBNÜ'L-HACCÂC

(ابن الحجاج)

Ebû Abdillâh el-Hüseyn
b. Ahmed b. Muhammed b. Ca'fer
en-Nîlî el-Bağdâdî eş-Şîî
(ö. 391/1001)

Büveyhîler dönemi
kâtip ve şairlerinden.

Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İbnü'r-Rûmî'den (ö. 283/896) ders aldığı (İbn Şehrâşûb, s. 183), Bağdat'taki muhtesiplik görevinden 320 (932) yılında azledildiği ve yerine Ebû Saîd Hasan b. Ahmed el-İstahrî'nin (ö. 328/940) getirildiği (İbnü'l-İmâd, II, 312; Abdülhüseyn Ahmed el-Emînî, IV, 98), henüz genç yaşta iken Ebû Abdullah Hârûn b. Ali b. Ebû Mansûr el-Müneccim'i (ö. 288/901) hicvettiğine dair bilgiler onun 283 yılından önce doğduğunu göstermektedir. İmâniyye Şîası'na mensuptu. Bazı kaynaklarda İran asıllı olduğu ileri sürülmekle birlikte (İbn Şehrâşûb, s. 183) şiirlerinden kendisinin Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî'nin soyundan geldiği anlaşılmaktadır. Şiir ve kitâbet sanatının yanında Arap dili ve tarih alanlarında da geniş bilgi sahibiydi.

İbnü'l-Haccâc, Kadı Bîşr b. Hüseyin'den ders aldı. İlk olarak divan kâtipliği yaptı. Bu görevinden dolayı birçok ödül aldı. Ardından bir süre Sikyû'l-Furât'ta zekât memurluğu görevinde çalıştı. Bağdat muhtesipliğine tayin edildi. Bu görevin ilki

İbnü'd-Dellâc'ın *Tuhfetü'l-muhib fî şinâ'ati't-ıttib* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1335)

